

صلاة الاضلاع

باسمه تعالی

مدیریت تحصیلات تکمیلی

تعهد نامه ی اصالت اثر

اینجانب متعهد می شوم که مطالب مندرج در این پایان نامه حاصل کار پژوهشی اینجانب است و دستاوردهای پژوهشی دیگران که در این پژوهش از آن ها استفاده شده است، مطابق مقررات ارجاع و در فهرست منابع و مآخذ ذکر گردیده است . این پایان نامه قبلاً برای احراز هیچ مدرک هم سطح یا بالاتر ارایه نشده است. در صورت اثبات تخلف (در هر زمان) مدرک تحصیلی صادر شده توسط دانشگاه از اعتبار ساقط خواهد شد.

کلیه حقوق مادی و معنوی این اثر متعلق به دانشگاه تربیت دبیر شهید رجایی می باشد.

نام و نام خانوادگی دانشجو

امضاء

تقدیم به :

روح پاک پدرم به پاس عاطفه ی سرشار و گرمای امید بخش وجودش

و مادر مهربانم به پاس محبت های بی دریغش

دانشگاه تربیت دبیر شهید رجایی

دانشکده ی علوم انسانی

بررسی سیر افکار اجتماعی در اشعار نیما یوشیج ، مهدی اخوان ثالث

و احمد شاملو

نگارش

لیلا حسینی

استاد راهنما : دکتر رسول چهرقانی منتظر

استاد مشاور : دکتر علی اکبر افراسیاب پور

پایان نامه برای دریافت درجه ی کارشناسی ارشد

در رشته ی زبان و ادبیات فارسی

بهمن ماه ۱۳۹۰

چکیده

شاعر یا نویسنده مولود و محصول اجتماع است و به عنوان فردی که در درون گروه‌های اجتماعی رشد می‌کند، زبان را نه به عنوان هدف بلکه به عنوان وسیله به خدمت می‌گیرد و با استفاده از همه‌ی امکانات آن، ساختار ذهنی خویش را در قالب یک اثر به جامعه‌ی خود عرضه می‌دارد و دردهای اجتماعی، رنج‌های مردم، سرخوشی‌ها و ناخوشی‌ها، مهر و خنده، شکست و پیروزی، سیاست و مدنیت، تاریخ و فرهنگ، جامعه و خانواده و شخصیت را در آئینه‌ی ای به نام شعر در برابر دید مخاطب قرار می‌دهد. تحلیل‌گران این نوع شعر را «انسان‌مدار» می‌دانند. شعر امروز آن‌گونه که باید برای انسان به طور اعم و انسان عصر خویش به طور اخص ارزش‌فائل است و آئینه‌ی دردهای جامعه‌ی انسانی است. بدین ترتیب شعر امروز در چنین فضایی است که به تبیین اهداف خویش می‌پردازد.

بنابراین آنچه ما در این رساله به آن نظر داریم شعر امروز ایران است، شعری که با نام نیما یوشیج و پیروانش شناخته می‌شود و افکارشان نیز این خط سیری را دنبال می‌کند. از آنجا که شعر نیما، اخوان ثالث و شاملو میراث خوار فضای پر از التهاب ایران، در دوره‌ی خویش بوده است، آئینه‌ی ای است که در آن می‌توان بسیاری از مسائل اجتماعی آن روز را با دیدی جامعه‌شناسانه بازنگری نمود و افکار سیاسی و اجتماعی آنان را در چندی از آثارشان مورد تحلیل قرار داد.

این سه شاعر نگاه نوینی نسبت به انسان، جامعه و مسائل اجتماعی داشتند و تمام دردها و رنج‌هایی که به انسان‌ها تحمیل می‌شد در محکمه‌ی شعرشان به تازیه‌ی انتقاد می‌گرفتند و در بیداری و آگاه‌سازی جامعه نقش زیادی داشتند. مضمون اشعار این شاعران بر محور موضوعاتی چون مبارزه با استبداد و استعمار، عدالتجویی، آزادی خواهی، ستایش وطن، نقد تعصبات و خرافات، حقوق و آزادی زن، تجدد و ترقی، دفاع از طبقه‌ی رنجبر، انتقادهای اجتماعی و... می‌چرخد.

واژگان کلیدی: نیما، اخوان ثالث، شاملو، انسان، مسائل اجتماعی

فهرست مطالب

فصل اول : طرح مسأله ی تحقیق

1-1	مقدمه	2
2-1	بیان مسأله ی تحقیق	4
3-1	پرسش های تحقیق	5
4-1	اهمیت و ضرورت تحقیق	5
5-1	پیشینه ی تحقیق	6
6-1	اهداف تحقیق	6
7-1	روش تحقیق	7

فصل دوم : تاریخ مشروطه ، ادبیات مشروطه

2-1	تاریخ مشروطه	9
1-1-2	مقدمه	9
2-1-2	نگاهی به نهضت مشروطه	9
3-1-2	زمینه های انقلاب مشروطه	10
1-3-1-2	زمینه های فکری	10
1-1-3-1-2	پیدایش اندیشه های نو	10
2-1-3-1-2	انتشار مطالب انتقادی درباره ی اوضاع	10
3-1-3-1-2	وقوع حوادث جدید درجهان	11
4-1-3-1-2	روشنفکران	11
2-3-1-2	زمینه های اقتصادی	12
1-2-3-1-2	واگذاری امتیازات به بیگانگان	12
2-2-3-1-2	سفرهای ناصرالدین شاه	13
4-1-2	چگونگی آغاز انقلاب	13
5-1-2	استبداد صغیر	14
2-2	ادبیات مشروطه	16
1-2-2	مقدمه	16
2-2-2	شعر مشروطه	17
3-2-2	مکتب بازگشت	17
4-2-2	ویژگی های اشعار سیاسی - اجتماعی مشروطیت	19
5-2-2	جهان بینی شاعران مشروطه	19

19	6-2-2 شعر مشروطه در عرصه ی زبان
20	7-2-2 مضامین شعر مشروطه
21	1-7-2-2 آگاهی بخشی
22	2-7-2-2 اشعار وطنی
22	3-7-2-2 اندیشه ی آزادی
24	4-7-2-2 قانون و قانون گرایی
24	5-7-2-2 ادبیات کارگری
24	6-7-2-2 زندگی و طنز
25	7-7-2-2 توجه به توده ی مردم
25	8-7-2-2 توجه به زنان

فصل سوم: زندگی و اندیشه ی نیما، اخوان ثالث و شاملو

28	1-3 زندگی و اندیشه ی نیما
28	1-1-3 سال شمار زندگی
30	2-1-3 شرح حال
32	3-1-3 آثار
33	4-1-3 ظهور نیما
34	5-1-3 پشتوانه و سرمایه های نیما
36	6-1-3 یوش، اوّلین خاستگاه اجتماعی
38	7-1-3 فرهنگ مردم و بومی گری
40	8-1-3 حوادث اجتماعی ایران قبل از شاعری نیما
40	9-1-3 حوادث اجتماعی دوران شاعری نیما
41	10-1-3 جامعه شناسی سیاسی شعر نیما
41	1-10-1-3 دوره ی اوّل: از کودتای اسفند 1299 تا پادشاهی رضاخان
44	2-10-1-3 دوره ی دوم: از پادشاهی رضاخان تا شهریور 1320
48	3-10-1-3 دوره ی سوم: از شهریور 1320 تا ملی شدن نفت
51	4-10-1-3 دوره ی چهارم: از ملی شدن نفت تا کودتای 28 مرداد
53	5-10-1-3 دوره ی پنجم: از کودتای 28 مرداد تا درگذشت نیما
53	11-1-3 سبب در شعر نیما
55	12-1-3 جهان بینی
56	13-1-3 نیما و دردهای اجتماع
57	1-13-1-3 فاصله ی طبقاتی
58	2-13-1-3 فقر و محرومیت

60	3-13-1-3 بی عدالتی
61	4-13-1-3 اختناق
61	14-1-3 جایگاه فقرا در بینش نیما
62	15-1-3 تأثرات عاطفی ، زمینه ی معنایی اشعار
64	16-1-3 دید انسان مدارانه ی نیما
66	17-1-3 نیما و زنان
67	18-1-3 عشق
68	19-1-3 امید و خوش بینی
69	20-1-3 طنز اجتماعی نیما
70	21-1-3 فردگرایی نیما
71	2-3 زندگی و اندیشه ی اخوان ثالث
71	1-2-3 سال شمار زندگی
72	2-2-3 شرح حال
73	3-2-3 آثار
73	4-2-3 مختصات سبک شعری اخوان
74	5-2-3 ویژگی آثار
75	6-2-3 مجموعه شعرهای اخوان
82	7-2-3 خصوصیات بارز شعر اخوان
82	1-7-2-3 ناراضیتی از وضع وجود
82	1-1-7-2-3 شکست اخوان و هم نسلان او در کودتای 28 مرداد
84	2-1-7-2-3 فقر و مشکلات رو به تزاید زندگی
84	3-1-7-2-3 تعهد اخوان نسبت به وطن و مردم
86	2-7-2-3 عشق به ایران و انعکاس جلوه های ملی و محلی
86	1-2-7-2-3 لزوم متکی بودن به امری مقدس
87	2-2-7-2-3 آشنایی با تاریخ گذشته
87	3-2-7-2-3 وجود تناقضات در امور تاریخی و اجتماعی
88	4-2-7-2-3 جلوگیری از مسخ فرهنگی
89	5-2-7-2-3 جبران بی خبری گذشته
91	8-2-3 شعر اجتماعی از نظر اخوان
91	9-2-3 نظر دیگران درباره ی اشعار اجتماعی اخوان
91	10-2-3 تناسب تصویر و زبان
92	11-2-3 رمز و رمزگرایی
96	12-2-3 سیر اندیشه

97.....	13-2-3 هدف شعر از نظر اخوان.....
99.....	14-2-3 تعهد اجتماعی.....
100.....	15-2-3 جوهر تلخوش، مایه ی شعر اخوان.....
101.....	16-2-3 کودتای 28 مرداد و تبلور آن در شعر اخوان.....
104.....	17-2-3 پیام شعری اخوان.....
110.....	18-2-3 شاعر شکست.....
114.....	19-2-3 بدبینی.....
115.....	20-2-3 چهره های گوناگون نا امیدی.....
116.....	21-2-3 پارادوکسیکال در شعر اخوان.....
118.....	22-2-3 مردم گرایی.....
119.....	23-2-3 جهانی شدن.....
120.....	24-2-3 زن از دیدگاه اخوان.....
121.....	25-2-3 نوستالژی.....
122.....	26-2-3 روایت.....
124.....	3-3 زندگی و اندیشه ی شاملو
124.....	1-3-3 سال شمار.....
129.....	2-3-3 شرح حال.....
130.....	3-3-3 آثار.....
133.....	4-3-3 موتیف های شعر شاملو.....
134.....	5-3-3 موضوع در شعر شاملو.....
134.....	1-5-3-3 انسان.....
136.....	2-5-3-3 عشق.....
136.....	1-2-5-3-3 احساس خلأ و امید به تجلی عشق.....
136.....	2-2-5-3-3 دوره ی برخورداری از عشق.....
137.....	3-5-3-3 آزادی.....
140.....	6-3-3 جهان بینی شاملو.....
141.....	7-3-3 نماد پردازی.....
142.....	1-7-3-3 نمادهای شخصی شاملو.....
142.....	8-3-3 استفاده از عناصر طبیعت.....
143.....	9-3-3 تأثرات عاطفی، زمینه ی معنایی اشعار.....
148.....	10-3-3 تعهد اجتماعی.....
151.....	11-3-3 شاعر ملی.....
152.....	12-3-3 سیر اندیشه ی شاملو.....

162	13-3-3 جهانی شدن
163	14-3-3 زن از نظر شاملو
165	15-3-3 مردم گریزی
168	16-3-3 تأثیر پذیری شاملو از دیگران

فصل چهارم: تحلیل نمونه هایی از اشعار اجتماعی نیما، اخوان و شاملو

171	1-4 تحلیل اشعاری از نیما
171	1-1-4 شعر « هست شب »
173	2-1-4 شعر « خروس می خواند »
176	3-1-4 شعر « داروگ »
178	4-1-4 شعر « آی آدمها »
182	5-1-4 شعر « مهتاب »
184	2-4 تحلیل اشعاری از اخوان
184	1-2-4 شعر « زمستان »
187	2-2-4 شعر « قاصدک »
190	3-2-4 شعر « ناگه غروب کدامین ستاره »
192	4-2-4 شعر « پیوندها و باغ »
194	5-2-4 شعر « سگها و گرگها »
196	3-4 تحلیل اشعاری از شاملو
196	1-3-4 شعر « در این بن بست »
198	2-3-4 شعر « مرغ دریا »
200	3-3-4 شعر « قصیده برای انسان ماه بهمن »
202	4-3-4 شعر « با چشم ها ... »
204	5-3-4 شعر « بر سنگ فرش »

فصل پنجم: نتیجه گیری و ارائه ی پیشنهادها

207	1-5 نتیجه گیری
207	2-5 پیشنهادها
208	فهرست منابع
	چکیده انگلیسی

فصل اوّل

طرح مسأله ی تحقیق

1-1 مقدمه

جامعه‌شناسی ادبیات که جامعه‌شناسی شعر نیز زیر مجموعه‌ی آن می‌باشد، شاخه‌ای از جامعه‌شناسی معرفت است که به بررسی رابطه‌ی اثر ادبی و ساختارهای اجتماعی، سیاسی و اقتصادی به منظور فهم پذیرکردن متن ادبی و جامعه‌می‌پردازد. برای بررسی جامعه‌شناسانه‌ی یک اثر ادبی، از یک سو باید ساختارهای سیاسی و اجتماعی و مؤلفه‌های دیگر را که باعث تبیین فضای اجتماعی دوران خلق اثر و نیز ذهنیت اجتماعی خالق اثر می‌شوند، مد نظر قرار داد و از سوی دیگر با مطالعه‌ی دقیق اثر ادبی از بعد درون مایه‌ها، سمبل‌ها و به طور کلی زبان اثر به شناخت جامعه و اوضاع اجتماعی پرداخت.

شناخت ارزش واقعی هر شعر نیز، لازمه‌اش عبارت است از شناخت جامعه‌ای که شعر برای آن به وجود آمده است. در شعر گاه برقراری و ایجاد ارتباط بین اجزای آن با واقعیت‌های اجتماعی کاری بسیار مشکل است؛ چرا که فکر و اندیشه‌ای در پشت شعر موج می‌زند که در اغلب موارد لخت و عریان بیان نشده است و آن جا که بی‌پرده و به گونه‌ای بیان شده که همه‌ی مردم می‌توانند آن را بیان کنند، دیگر شعر نیست. از آنجا که در شعر اجتماعی، مسائل اجتماعی با مسائل سیاسی آمیخته است و صورخیال با زبان غیر مستقیم و سمبل‌ها به عنوان رمز و نمود عینی واقعیت‌ها و ابهام و ابهام و... در برابر مخاطب قرار می‌گیرند فقط آگاهی اجتماعی می‌تواند برای او پلی باشد، میان واقعیت اجتماعی و شعر، و این راهی است که جامعه‌شناس ادبیات راهنمای آن می‌شود.

شعر اجتماعی، شعری است با جان و جوهری جامعه‌گرا و انسان‌مدار بر پایه‌ی فلسفه‌ی تکامل تاریخ که بیانگر آرمان‌های جمعی مردم است. در این قلمرو، شاعر با هدف بیدارگری و ارتقای بینش و ادراک توده‌های مردم، همگام و هم‌پیوند با عواطف و اندیشه‌های آنان به میدان می‌آید و می‌کوشد تا بازتاب صادق زمانه‌ی خود باشد. در اینجا شاعر هم با احساس خواننده سر و کار دارد و هم با ادراک و اندیشه‌ی او. این نوع شعر را نباید با خطابه‌های حزبی، بیانیه‌های سیاسی و شعارهای روزنامه‌گی اشتباه گرفت. شعر اجتماعی ریشه در حس دردمندی اجتماعی و بشری دارد؛ حسی که باید ذاتی و درونی شاعر باشد و با روح و خون او عجین. شاعر باید عواطف و اندیشه‌های اجتماعی - سیاسی را در کارگاه ذهنیت خلاق و بینش شاعرانه، مورد پالایش و استحاله‌ی هنری قرار دهد تا به آفرینش اصیل هنری دست یابد و گرنه حاصل کار او جز مشت‌خطابه و شعرشبه شاعرانه نخواهد بود. این گونه شعر نیاز به بیانی کوبنده، پرتپش و هیجان‌آفرین دارد تا سستی و رخوت را از ذهن و جان خواننده

بزدايد و شور و شعور ناب او را به اهتزاز درآورد. شاعر اجتماعی، مخاطب را به لمس خالص زندگی فرا می خواند.

آنچه در این رساله مد نظر می باشد شعر امروز ایران است، شعری که با نام نیما یوشیج و پیروانش از جمله اخوان ثالث و شاملو شناخته می شود. اشعار این شاعران، آیینی است که در آن می توان بسیاری از مسائل اجتماعی آن روز را با دیدی جامعه شناسانه بازنگری نمود و افکار سیاسی و اجتماعی منعکس در آثارشان را بررسی کرد.

این رساله شامل پنج فصل است؛ فصل اول آن مربوط به کلیات پایان نامه و راه و روشی است که برای پژوهش و تحقیق درباره ی موضوع پایان نامه برگزیده شده است.

فصل دوم که مربوط به ادبیات موضوع است، شامل دو بخش است. بخش اول مختصری در مورد تاریخ و حوادث دوران قاجار و مشروطیت است و بخش دوم آن مربوط می شود به ادبیات مشروطه که پیش زمینه ای است برای ورود به بحث اصلی.

بررسی این دوره از جهات بسیاری اهمیت دارد؛ چون هم از نظر اجتماعی و هم از نظر ادبی نقطه ی عطف بسیاری از تحولات امروز است. در واقع این دوره را می توان « دوره ی آغازها » نامید؛ زیرا بسیاری از پدیده های اجتماعی و ادبی که بعدها شکل می گیرد و یا کمال می یابد، از همین نقطه آغاز می شود، و نیز بسیاری از جرقه ها که پیشتر سوسو می زد، در این دوره درخشیدن می آغازند. از جمله در نثر: ساده نویسی، ادبیات طنز آمیز و انتقادی، نثر روزنامه ای، ترجمه و رواج موضوعات تازه مانند مبارزه با استبداد و استعمار، عدالتجویی، آزادی خواهی، ستایش وطن، نقد تعصبات و خرافات، حقوق و آزادی زن، تجدد و ترقی، قانون، انقلاب ادبی و ... همچنین در شعر: اولین نشانه های قالب شکنی و خروج از سنت، دگرذیسی و کاربرد فراوان قالبهایی مانند مستزاد و مسمط، منظومه های نمایشی، شعر کارگری، شعر عامیانه و طنز آمیز و انتقادی، دگرگونی در عناصر شعر مانند زبان، موضوع و محتوا و صور خیال. همینطور تغییر مخاطب، رسانه، هدف، رسالت، نقش و کارکرد شعر.

فصل سوم این رساله، شامل سه بخش است؛ بخش اول درباره ی زندگی و اندیشه ی نیما یوشیج، بخش دوم در مورد زندگی و اندیشه ی اخوان ثالث، و بخش آخر در مورد زندگی و افکار شاملو می باشد.

فصل چهارم این تحقیق، به تحلیل و بررسی چند نمونه از اشعار این شاعران می پردازد تا مضامین و افکار مطرح شده ی اجتماعی در آنها بررسی شود و در نهایت فصل پنجم نیز به جمع بندی و نتیجه گیری موضوعات مطرح شده و استنباطی که از بررسی اشعار این شاعران به دست آمده، اختصاص دارد.

1-2 بیان مسأله ی تحقیق

شعر اجتماعی گاه نه صدا، بلکه فریادهای اجتماعی است که از دردهای استبدادزدگی، اختناق اجتماعی، فشارها و تضادهای طبقاتی، ضعف نظام و ساختار اجتماعی، فرهنگی و سیاسی، فقر، بی سوادی، اعتیاد و گرسنگی و... بر می خیزد و جامعه شناسی شعر می کوشد تا از طریق خوانش شعر یک دوره، همه ی شادیهها و تلخکامیهها و امیدهای اجتماعی یک شاعر را در آن دوره بررسی کند.

از ویژگی های بارز شعر نیما، اخوان ثالث و شاملو، پرداختن به مسائل اجتماعی با زبانی نمادین است. این شاعران با بهره گیری از عناصر محیط خویش، به بیان دردها و تنگناهای جامعه می پردازند و عصرش زده و جامعه ی غفلت آلودی را که در آن زندگی می کنند، به تصویر می کشند و در پی یافتن راهی هستند که بیداری و آگاهی را به جامعه بازگردانند. افکار این شاعران نوپرداز به سوی دردها، مسائل و مشکلات اجتماعی سیر نموده و در آثارشان این اندیشه های اجتماعی به نحو چشمگیری انعکاس یافته است که در این تحقیق، سعی گردیده است که با در نظر گرفتن حوادث اجتماعی و سیاسی جامعه ی زمان شاعر، افکار و اندیشه های اجتماعی این شاعران و چندی از آثارشان بررسی گردد.

3-1 پرسش های تحقیق

در این رساله، تلاش بر این بوده است تا به برخی از این سؤالات پاسخ داده شود؛ نظیر این که در ادبیات معاصر تا چه اندازه ای به اشعاری با مضامین اجتماعی پرداخته شده است؟ و اینکه شعر امروز همگام با تحولات اجتماعی که پیش رو داشته، تا چه حد توانسته این تحولات اجتماعی را در خود انعکاس دهد؟ نیما، اخوان و شاملو چه اندیشه ها و دغدغه هایی داشتند و واکنش آن ها درباره مفاهیم شعر اجتماعی از قبیل آزادی، وطن، انقلاب، جامعه، بیداری، عشق به مردم و... چه بوده است؟ و اینکه هدف این شاعران از طرح مسائل و مشکلات اجتماعی و انعکاس چشمگیر این مسائل در آثارشان چه بوده است؟

4-1 اهمیت و ضرورت تحقیق

شعر اجتماعی، با برخورداری از شوری تمام و شعوری نسبی، به عنوان ابزاری فرهنگی در خدمت آرمان های اجتماعی و انسانی قرار دارد و شاعر می کوشد با بهره گیری مناسب از این ابزار، به مفاهیم اساسی و فراگیر هستی و جامعه و به مقاصد و نیات عالی انسانی فرم و شکل هنری داده، آن را در فرهنگ بشری مستقر و مثبت سازد و زشتیها و پلیدیها و ناپهنجاریهای اجتماعی را به کمک جاذبه های هنری به مردم منتقل کند، تا مردم در هر دوره و عصری با آن مفاهیم و پیامها بتوانند تفکرات خود را پیرایش و صیقل دهند و بیش از پیش به وضع موجود خود وقوف یافته و احتمالاً راه چاره را خودشان انتخاب کنند.

اهمیت دیگر شعرهای سیاسی و اجتماعی این شاعران، در این است که هر چند به مناسبت واقعه ی خاصی سروده شده است، اما قدرت تعمیم در زمانها و مکانهای دیگر هم دارد و فقط در قید اشاره به آن حادثه ی خاص نمی ماند.

علاوه بر دلایلی که گفته شد، بررسی این نوع از اشعار از جهات دیگری نیز اهمیت دارد؛ از جمله اینکه بستری مناسب فراهم می گردد تا با بررسی عمیق و کاربردی اجتماعیات در ادبیات، جامعه شناسی شعر و ادبیات بتواند رشد کند و روشنگر راه کسانی شود که می خواهند در حوزه ی جامعه شناسی ادبیات و به خصوص شعر نو تحقیق کنند.

همین طور با بحثی کاربردی و اجتماعی به ریشه شناسی عمیق مسائل و مشکلات اجتماعی در آثار این شاعران می پردازد و نسبت به گسترش دید جهان وطنی و مضامین مطرح شده در شعر اجتماعی از قبیل عدالتجویی، آزادی خواهی، نقد تعصبات و خرافات، تجدد و ترقی خواهی و ... آگاهی حاصل می شود.

1-5 پیشینه ی تحقیق

درباره ی نیما یوشیج، اخوان ثالث و شاملو کتاب ها و مقالات متعددی نوشته شده و آثارشان به طور کامل در دسترس می باشد. همچنین بخشهایی از زوایای زندگی شخصی، شعری و همین طور افکار آن ها به صورت کلی در مورد مسائل زندگی، مورد بررسی قرار گرفته است؛ اما تحقیقی جداگانه با این عنوان مشترکاً در مورد هر سه شاعر صورت نگرفته است.

1-6 اهداف تحقیق

هدف این تحقیق، بررسی افکار اجتماعی و مفاهیم انسانی و اخلاقی نهفته در بطن اشعار این سه شاعر است. مفاهیمی که می تواند ارتباط بین انسانها را به منظور تفاهم، سازندگی، بهبود بخشیدن به شرایط زیست و بالاخره رشد معنویات تسهیل کرده، ارتقا دهد و یک سیکل منظم « تأثیر پذیری و تأثیر گذاری هنری» را در درون جامعه به حرکت درآورد و در نهایت همین خط سیر ارتباطی داوطلبانه و آگاهانه است که همواره در بطن جامعه تحرک و ممیزی ایجاد کرده و دارای پتانسیلی قوی شده که در درازمدت صلاحیت، قوام و میزان ماندگار بودن این آثار را نیز تعیین کرده است. این دینامیسم فعال در درون هر اجتماعی تعیین کننده و حافظ ارزشها و ملاکهای اجتماعی و فرهنگی است.

بنابراین در این تحقیق سعی شده است با تحلیل نمونه هایی از اشعار این شاعران، نگرش آنان به مسائل و مشکلات و دردها و تنگناهای اجتماعی که این شاعران با آن درگیر بودند، بررسی شده، رویکرد و واکنش آنان نسبت به این مسائل اجتماعی مورد ارزیابی قرارگیرد تا بفهمیم که آن ها تا چه اندازه نسبت به رسالت و تعهد خود نسبت به مردم پایبند بوده اند.

7-1 روش تحقیق

این تحقیق با استفاده از روش فیش برداری از منابع و مراجع، و مراجعه به کتابخانه‌ها و گردآوری اطلاعات و در نهایت تقسیم بندی فیش‌ها و داده‌ها انجام گرفته است؛ در ابتدا مضامین و اندیشه‌های هر سه شاعر عنوان بندی و براساس هر عنوان، اشعار مرتبط با آنها نیز آورده شده و در نهایت تحلیل چند شعر با مضمون و محتوای اجتماعی از هر سه شاعر صورت گرفته است.

فصل دوم

تاریخ مشروطه و ادبیات مشروطه

2-1 تاریخ مشروطیت

2-1-1 مقدمه

سخن گفتن از شعر و ادبیات دوره ی مشروطه، بدون اشاره به علل و عوامل مؤثر اجتماعی و فرهنگی، بی نتیجه است؛ زیرا این دوره نه تنها آغاز نوعی واقع گرایی سیاسی و اجتماعی در ادبیات، بلکه واقع گراترین و اجتماعی ترین دوره ی ادبی ایران است. به ویژه از نظر انعکاس بی کم و کاست مسائل جامعه؛ واقعیات و رویدادهای اجتماعی به شکل و شیوه ای صریح و مستقیم در ادبیات این دوره منعکس است. (امین پور، 1386، ص 239) چندان که ادوارد براون در این باره می گوید: « اگر همه ی اشعار این دوره جمع آوری شود، تقریباً تاریخ منظوم انقلاب را تشکیل خواهد داد. » (براون، 1387، ص 62)

برای اینکه سیر تحولات اجتماعی را تا زمان پدیده ای به نام شعر نو دنبال کنیم، لازم است به عصر بیداری یعنی تحولاتی که از سال 1300 هجری شمسی به بعد در ایران رخ داد، توجه کنیم.

2-1-2 نگاهی به نهضت مشروطه

نهضت مشروطیت، برآیند نهایی تمام جریان های آزادی خواهی ایرانیان تا دوران معاصر است. مشروطیت، ابتدای ورود جامعه ی ایرانی به دنیای جدید و پیوستن روح و تفکر آنها با ذهنیات و اندیشه های آزادی خواهانه است. نقش مشروطیت در تحول بنیادی جامعه ی ایرانی، نقش تاریخی است؛ زیرا اساسی ترین دگرگونی و اصلاحات سیاسی و اجتماعی ایران با مشروطیت به وقوع پیوست و مشروطیت توانست زمینه های لازم برای توسعه ی اجتماعی و رشد فکری متناسب با دنیای جدید را در میان ایرانیان پدید آورد.

تا پیش از مشروطیت، زندگی ایرانیان در جمود فکری و در سایه ی استبداد، تاریخی دور و دراز را طی کرده بود. این امر در عصر قاجاریه به نهایت درجه ی خود رسید. حاکمیت قاجار، زمانی شکل یافت که دنیا به گذاری جدید از حیات تاریخی و سیاسی خود پا نهاده و مناسبات سیاسی و اقتصادی تازه ای در آن پدید آمده بود. دولتهای مقتدر اروپایی که سیاستهای استعماری را در سرلوحه ی کار خویش قرار داده بودند، ایران را طعمه ی مناسبی برای خویش دیدند و از هر نظر درصدد تسلط بر آن برآمدند. در این هنگام، بی کفایتی قاجار، ضمن اینکه مسیر را برای هر گونه